

AGRESJA WŚRÓD MŁODZIEŻY

Przełom XX i XXI wieku przyniósł ze sobą nasilenie zjawisk agresji i przemocy w relacjach międzyludzkich. Psycholodzy, pedagodzy, socjolodzy, lekarze, przedstawiciele wielu instytucji państwowych i samorządowych oraz stowarzyszeń pozarządowych zwracają uwagę na ekspansję tego zjawiska, coraz częściej dotyka ono nie tylko rodziny, lecz także szkoły, grupy rówieśniczej i zakładu pracy – przenika w codzienne życie ludzi.

Niepokojącym faktem jest to, iż bardzo często nawet codzienne wzajemne kontakty interpersonalne bywają nasycone agresją. Powszechnie udostępnione statystyczne dane ukazują ogromną dynamikę wzrostu zachowań agresywnych, wzrost przestępczości. Jednocześnie przytłaczająca większość informacji docierających do współczesnego człowieka traktuje o dokonywanych aktach przemocy, zbrodniach, gwałtach, bandytyzmie, terroryzmie, katastrofach i wypadkach. Młody człowiek, obserwując te zdarzenia, może nabrać przekonania, iż we współczesnym świecie wszystko można osiągnąć i załatwić siłą, przemocą, agresją.

Ostatnie lata wykazują, że przejawy agresji przybierają drastyczne formy, obniża się również wiek sprawców. Konieczne staje się więc rozumienie tych niepokojących przyczyn. Młodzież gimnazjalna jest szczególnie narażona na niebezpieczeństwo. Wynika to z charakterystycznego dla tej grupy wiekowej jeszcze niewielkiego zakresu wiedzy, nadmiernej ufności, ciekawości, braku wyobraźni, nieostrożności wobec sytuacji, które mogą zagrażać ich zdrowiu i życiu.

Ponadto nie wszyscy rodzice przykładają należyłą uwagę do spraw dotyczących bezpieczeństwa swoich dzieci. Niejednokrotnie ich wiedza jest niewystarczająca oraz brak czasu nie pozwala w pełni zabezpieczyć dziecko przed ewentualnymi zagrożeniami.

Według Encyklopedii Powszechnej PWN **agresja** w znaczeniu psychologicznym jest to zachowanie się zmierzające do wyładowania niezadowolenia lub gniewu na pewnych osobach lub przedmiotach, występujących w różnych formach:

AGRESJA FIZYCZNA

- Instrumentalna (mamy do czynienia wtedy, gdy agresor chce zdobyć lub osiągnąć jakiś cel)
- Emocjonalna (to różne zachowania osób starszych lub rówieśników, które prowadzą do zniszczenia pozytywnego obrazu własnej osoby).

PRZYKŁADY AGRESJI FIZYCZNEJ

- bójki pomiędzy uczniami: uderzanie (pięścią), kopanie, potrząsanie, duszenie, przypalanie, strzelanie.
- spoliczkowanie
- dawanie klapsa
- „pacnięcie” kogoś
- ataki na nauczycieli
- napastowanie seksualne
- pchnięcie nożem, itp. ostrymi przedmiotami

AGRESJA SŁOWNNA- czyli wypowiedzi agresywne, mające wyrządzić przykrość lub szkodę danej osobie. Mogą być kierowane wprost do osoby będącej przedmiotem agresji i występować w jej obecności (agresja słowna bezpośrednia) lub do osób trzecich w sytuacjach, w których nie uczestniczy osoba będąca przedmiotem agresji (agresja słowna pośrednia).

PRZYKŁADY AGRESJI SŁOWNEJ

- niewerbalne symbole (Robienie uwłaczających min.)
- uszczypliwość lub kpiny
- atak na kompetencje („Jak możesz być taki głupi?”)
- atak na pochodzenie („Jesteś taką samą ofiarą życiową jak twój ojciec”)
- atak na wygląd fizyczny („Czy zawsze musisz wyglądać jak niechluj?”)
- oszczercze porównanie („Z ciebie nigdy nic nie będzie”)
- dokuczanie
- ubliżanie i przeklinanie
- ośmieszanie

- **AUTOAGRESJA** - samookaleczenia, samobójstwa.

PRZYCZYNY AGRESJI WŚRÓD MŁODZIEŻY

- Frustracja wynikająca z braku dobrego kontaktu z dorosłymi lub agresja z ich strony;
- Niskie poczucie własnej wartości, połączone z dużą ilością otrzymywanych przez nich negatywnych komunikatów od dorosłych;

- Modelowanie zachowań agresywnych w mediach, subkulturach, rodzinach;
- Brak jasnych i przestrzeganych reguł życia szkolnego;
- Mała umiejętność radzenia sobie z przeżywaniem silnych i negatywnych uczuć, a zwłaszcza złości;
- Brak umiejętności konstruktywnego rozwiązania sytuacji konfliktowych;
- Frustracja spowodowana brakiem perspektyw życiowych;
- Zbyt rzadko wykorzystywane umiejętności konstruktywnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych przez nauczycieli i rodziców;

INNE POWODY ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH U MŁODZIEŻY:

- Słabo rozwinięta samokontrola własnych emocji. Nie potrafią przewidzieć swoich reakcji emocjonalnych, nie kontrolują swoich zachowań.
- Wzory zachowań agresywnych. Zapewniają one odnoszenie sukcesów i są dla nich wynagradzające.
- Używanie alkoholu i narkotyków. Alkohol powoduje wzrost zachowań agresywnych, ponieważ obniża kontrolę i ogranicza właściwą ocenę sytuacji. Używanie różnych narkotyków wiąże się również z zachowaniami agresywnymi.
- Oglądanie aktów przemocy wpływa na uczenie się przez dzieci agresywnych zachowań.
- Niewłaściwe sposoby komunikowania się z uczniami, powodujące ich agresję (poniżanie, krytykowanie, wyśmiewanie lub niezauważanie osiągnięć).
- Nieumiejętność radzenia sobie z przeżywaniem silnych i trudnych uczuć.
- Nieskuteczne rozładowywanie napięć podczas zajęć (nastawienie na szybki skutek, bez uwzględnienia przyczyn i warunków).

WPLYW ŚRODOWISKA RODZINNEGO

Nowe realia życia społecznego nie omijają również rodziny. Dotykają ją na różnych płaszczyznach społecznego funkcjonowania. Rodzina jest to podstawowy zespół życia; jest to również wspólnota (głównie emocjonalna), w której podczas wszystkich lat życia nastąpiło wzajemne wyrównanie poglądów i ocen, tak wiele jak to jest możliwe. Ludzie w rodzinie kontaktują się ze sobą całą osobowością, wszyscy znają swoje złe i dobre strony i już się na tyle z nimi zżyli, że nie muszą się kryć za maską narzuconych sobie ról. Dla wielu osób dom staje się podporą emocjonalną, ostoją bezpieczeństwa psychicznego. Rodzina stanowi

najbardziej powszechne środowisko życia człowieka. Rodzina towarzyszy też człowiekowi przez całe jego dorosłe życie, wywierając wpływ na zachowanie się jednostek, ich stosunek do innych osób, wartości, systemu norm i wzorów postępowania. W środowisku rodzinnym poprzez opiekę zaspokojone są istotne dla życia i rozwoju człowieka potrzeby. Nadaje mu to specyficzne walory, niezwykle trudne, wręcz niemożliwe, do zastąpienia przez inne formy opieki.

Dziecko, które czuje się bezpiecznie w swoich relacjach z rodzicami, jest mniej agresywne i lepiej radzi sobie z emocjami. Gdy otoczone jest miłością i zainteresowaniem, ma znacznie mniej powodów do agresji i wrogości. Ucieka się do niej wtedy, gdy się boji, gdy czuje się osamotnione, pełne rozterek lub gdy ma silną potrzebę akceptacji bądź zwrócenia na siebie uwagi.

Wpływ środowiska rodzinnego ma duże znaczenie na zachowanie młodzieży.

Z badań amerykańskich i norweskich wynika działanie czterech czynników ;

- **emocjonalne** nastawienie do dziecka ze strony głównego opiekuna - stwierdzono związek pomiędzy brakiem ciepła oraz zaangażowania się w sprawy dziecka, a późniejszymi tendencjami do agresji i wrogości wobec innych ludzi
- **postawa przyzwalająca i tolerancyjna** wobec dziecka połączona z brakiem ustawienia jasnych granic wobec agresywnego zachowania w stosunku do rówieśników, rodzeństwa i dorosłych.
- **poziom agresji zwiększa rodzic nie znoszący sprzeciwu**, używający takich metod jak bicie, ostre wybuchy gniewu, alkoholizm, czyli przemoc rodzi przemoc.
- **temperament**, czyli cecha odziedziczona ma duże znaczenie dla poziomu agresji

Dla wielu osób dom rodzinny stanowi istotne oparcie w procesie kształtowania się osobowości, świata myśli, dążeń, uczuć. Jest ostoją życia psychicznego. Ale też dla wielu dzieciństwo nie jest najpiękniejszym i beztróskim okresem w życiu. Jest okresem paralizującego strachu i bólu.

Główna przyczyna agresywnego zachowywania młodzieży tkwi w dezorganizacji życia rodzinnego. Pogoń współczesnych rodziców za dobrami materialnymi sprawia, że dziecko w przytłaczającej masie przedmiotów żyje osamotnione, pozostawione same ze swoimi problemami. Rodzice w wirze codziennych zajęć oddalają się od siebie i swoich dzieci, coraz mniej dostrzegają i rozumieją ich rzeczywiste potrzeby. W związku z tym trudne staje się zaspokojenie podstawowej potrzeby emocjonalnej - potrzeby miłości. To, że rodzice z dzieckiem za mało rozmawiają, że nie słuchają o jego problemach, że ignorują jego radości i kłopoty, że często mają mu tylko do zakomunikowania to, aby było grzeczne, nie

przeszkadzało, a najlepiej dało im spokój, powoduje, że zostaje niezaspokojona kolejna potrzeba emocjonalna - potrzeba bezpieczeństwa. "Prawidłowo zaspokojona potrzeba akceptacji i uznania tworzy w świadomości dziecka trwałą podstawę do poczucia własnej wartości."

Często jednak zdarza się tak, że ci najbliżsi, a więc rodzice, bezmyślnie upokarzają dziecko, ostro wytykają błędy. Staje się to źródłem bólu, żalu, poczucia odrzucenia. Posiadanie odrzucających rodziców, częste frustracje, niekonsekwencja wychowawcza, okazje do manifestowania gniewu, obserwowanie zachowań agresywnych u rodziców oraz korzyści uzyskiwane w wyniku agresji, przez jej akceptację, sprzyjają znacząco rozwojowi agresji. Również codzienne trudności, bezrobocie, bieda, niepewna perspektywa na przyszłość, brak poczucia stabilizacji, stanowią ogromne obciążenie dla psychiki dziecka. W dobie przemian społecznych i obyczajowych rodzinie towarzyszą ogromne lęki, przeważnie o utrzymanie pracy i godziwego statusu materialnego. Dzieci nasiakają tą atmosferą niepokoju i przenoszą ją na innych, szukając nieraz możliwości odreagowania swojej frustracji. Wiadomo też, że niekorzystny wpływ wywiera zarówno nadmierna surowość, znaczny rygoryzm, stosowanie licznych kar, zakazów i nakazów, jak też wychowanie zbyt tolerancyjne, pociąganie wybrykom dziecka, przesadna opieka i troskliwość połączona z ograniczaniem jego samodzielności.

Dużym problemem jest również brak przygotowania pedagogicznego większości rodziców. Najczęściej sięgają po potoczne zasady wychowania zasłyszane u znajomych czy wyczytane z gazet lub wychowują tak "jak czynili to dziadkowie". Tradycyjny model wychowania - a więc model autorytarny połączony z karami cielesnymi - jest wciąż popularny. Rodzice, którzy stosują kary fizyczne wobec agresywnie zachowujących się dzieci, modelują i kształtują właśnie te wzory zachowań, które pragną wyeliminować. Do często popełnianych błędów należy nieświadome uczenie agresji poprzez przekazywanie dzieciom poleceń w rodzaju: "bądź mężczyzną", "pamiętaj, że masz łokcie", "jak cię szturchają oddaj". Rodzice w ten sposób pochwalają przemoc, oczekują jej i nagradzają za nią, co w rezultacie prowadzi do utrwalenia tego negatywnego wzoru zachowania.

Z przeprowadzonych statystycznie obliczeń wyników badań można wysunąć tezę, iż młodzież z rodzin niepełnych (bez ojca) w agresywnym zachowaniu wobec kolegów preferują dokuczanie kolegom, zaczepianie, szarpanie, odbieranie pieniędzy i dokuczliwe pobicie. Dla osób z rodzin niepełnych (bez matki) charakterystyczne są drwiny z kolegów. Z kolei młodzież z rodzin pełnych w relacjach z kolegami częściej stosuje zaczepianie, drwiny, dokuczanie i ośmieszanie. Można wnioskować, iż dzieci z rodzin niepełnych częściej

zachowują się agresywnie i dla nich są charakterystyczne bardziej okrutne metody przemocy. Częściej odbierają pieniądze kolegom, może to również być spowodowane niższym statusem materialnym życia badanych osób.

2. Środki masowego przekazu

W dzisiejszych czasach środki masowego przekazu mają coraz większe znaczenie. Ilu znamy ludzi, którzy nie mieliby dostępu do telewizora lub Internetu? Masowy dostęp do Internetu zmienił świat. Każdy też wie, że coś różni Internet (i inne media, z którymi obecnie obcujemy) od tradycyjnych mediów, takich jak książki, radio, telewizja). Wśród funkcji, jakie odgrywają media we współczesnym społeczeństwie jest funkcja informacyjna i opiniotwórcza. Bardzo często środki masowego przekazu zastępują nam kontakt z rodziną, znajomymi. Wolimy porozmawiać na „chacie” niż spotkać się i podyskutować w cztery oczy. Tak jest dużo prościej, wygodniej – nie trzeba w ogóle ruszać się z domu. Wystarczy komputer i dostęp do sieci.

W dzisiejszych czasach zmienił się również sposób upowszechniania kultury. Coraz mniej ludzi chodzi do muzeów, galerii, teatru. Dzieła sztuki można najczęściej zobaczyć w reportażach telewizyjnych, bądź na stronach internetowych, a teatr? Po co ruszać się z ciepłutkiego domu skoro coś równie ciekawego można obejrzeć w telewizji.

Niestety właśnie taki sposób myślenia prezentuje coraz więcej młodych ludzi.

Wszechstronne badania wskazują na to, że młodzież oglądająca dużo scen brutalnej przemocy w programach telewizyjnych, na kasetach video, w filmach czy grach komputerowych odczuwa mniej współczucia w stosunku do ofiar przemocy w życiu i częściej staje się agresywna.

Niewłaściwe oddziaływanie środków masowego przekazu w potocznym przekonaniu ma znaczny wpływ na przestępczość, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci i młodzieży, którzy są bardziej podatni na sugestię niż osoby dorosłe. Wśród przyczyn, które rodzą akty przemocy i lekceważenia ludzkiego życia należy wymienić gry komputerowe, Internet, gdzie możemy stać się ofiarą przemocy, oddziaływanie telewizji, zdominowanej w dużym stopniu przez filmy, w których przemoc, spryt, okrucieństwo, agresja są na porządku dziennym. Niektóre z nich dostarczają wręcz gotowe scenariusze zbrodni do powielania. Są emitowane w godzinach największej oglądalności, a więc dostępne dla dzieci i młodzieży.

Środki masowego przekazu mają wpływ na kształtowanie postaw i zachowań współczesnej młodzieży. Aktualnym pozostaje pytanie czy możliwe jest stworzenie dobrych mediów, jak powinny one wyglądać.

Według M. Czarnieckiego, „dobre media powinny przede wszystkim podobnie jak lekarz nie szkodzić. Powinny żyć prawdą(...) Obecnie środki masowego przekazu bardzo często zamazują i wypaczają obraz świata, ponieważ dbają nie o człowieka, ale wyłącznie o swój interes finansowy oraz o względy najsilniejszego aktualnie politycznego układu władzy.”

Współczesne media budzą wiele zastrzeżeń i obaw. Nie ulega wątpliwości, że jest to potężne narzędzie kształtujące wzorce kultury oraz postawy dzieci i młodzieży.

Wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za przygotowanie młodzieży do świadomego i krytycznego odbioru mediów, a także do posługiwania się mediami jako narzędziem pracy.

3. Wpływ grupy rówieśniczej.

Zarówno badania (Z. Skorny, H. Rylke) jak i potoczne obserwacje pokazują, że ludzie zachowują się bardziej agresywnie, gdy mają okazję obserwować kogoś innego zachowującego się agresywnie. Jest to wzór agresywnego zachowania się występujący w danej grupie lub inaczej model do naśladowania. Prawdopodobieństwo występowania naśladowania jest tym większe, im bardziej pozytywnie jest model oceniany.

W grupach rówieśniczych chłopcy oceniani jako silni, wytrzymali, funkcjonują jako osobnicy godni podziwu i zazdrości. Podobne zachowania dziewcząt postrzeganych jako atrakcyjne, pewne siebie, są chętnie naśladowane. Jeżeli któryś z tych modeli staje się sprawcą przemocy, np. zabiera przedmioty, popycha, wygłasza złośliwości, intryguje przeciwko koledze lub koleżance – znajdzie naśladowania.

Kolejnym współdziałającym mechanizmem grupowym jest obniżenie kontroli nad bodźcami pobudzającymi do agresywnych zachowań. Gdy młody człowiek znajdzie się wewnątrz „gorącej” sytuacji w grupie, patrzy na atrakcyjny model używający przemocy i przeżywający satysfakcję, wtedy osłabia się kontrola agresywnych uczuć.

Ważnymi czynnikami sprzyjającymi występowaniu agresji są: akceptacja ze strony grupy, brak reakcji ze strony dorosłych i pozostawienie aktów przemocy bez kary oraz anonimowość jednostki – rozmycie odpowiedzialności przez fakt, że działa się w grupie.

Rodzina i szkoła bardzo często nie spełnia swych naturalnych funkcji. Młodzież poszukując zasad, norm czy reguł postępowania, nie znajdując ich ani w szkole ani w domu - sama wyznacza sobie te cele i zasady. Szuka akceptacji członków grupy, nawet za cenę przekroczenia prawa. Tak rodzą się warunki do pojawienia się przemocy. Grupa nieformalna (np. przestępcza) jako środowisko, w którym przebiega socjalizacja uczy, iż agresja jest

trwałym sposobem radzenia sobie w świecie, wpaja przekonanie o skuteczności posługiwania się agresją jako emocją i postawą.

OZNAKI STOSOWANEJ PRZEMOCY

- zwiększone poczucie lęku (niepokoju)
- zwiększone poczucie strachu
- nastrój przygnębienia
- zmniejszona energia
- wzrost braku zaufania
- zakłócenia snu
- zakłócenia apetytu
- osłabienie poznawczego funkcjonowania
- wzmocnienie uczucia wrogości

CECHY POTENCJALNEJ OFIARY

- niska aktywność fizyczna
- wysoki poziom niepokoju
- niska samoocena
- wrażliwość
- ostrożność (postępowania) działania
- małe grono przyjaciół lub ich brak
- brak poczucia bezpieczeństwa

Zachowanie potencjalnego agresora:

- wykazują dużą aktywność i energię, chcąc panować nad otoczeniem, podporządkować je sobie i czerpać z tego satysfakcję,
- czerpią korzyści materialne i psychiczne ze swojej przemocy. Ofiary muszą dostarczać im np.: papierosy, alkohol, pieniądze i inne rzeczy mające dla nich wartość,

CECHY POTENCJALNEGO SPRAWCY, TYRANA

- dokuczają, ale głównie kierują to do słabszych, bezbronnych kolegów,

- lubią dominować i podporządkowywać sobie innych,
- są sprawne i zręczne,
- łatwo się denerwują i wybuchają,
- nie potrafią radzić sobie z trudnościami i przeciwnościami,
- często są nastawione na nie,
- mają trudności z przestrzeganiem przyjętych ogólnie zasad,
- mają zwykle małe lub żadne poczucie winy,
- wobec ofiar brak im zrozumienia, współczucia czy sympatii,
- łatwo się kontaktują z otoczeniem,
- umieją sprytnie wybrnąć z sytuacji, np.: stosując oskarżenia,
- potrafią udawać,
- czerpią korzyści materialne i psychiczne ze swojej przemocy,
- wobec dorosłych mogą być agresywne lub ugrzecznione,
- wcześniej prezentują zachowania antyspołeczne, takie jak: kradzieże, wandalizm, picie alkoholu.

6. Jak przeciwdziałać agresji i przemocy w placówkach oświatowych oraz w życiu społecznym

Przemoc i agresja wśród młodzieży jest bardzo niebezpiecznym zjawiskiem. Szczególna rola przypada placówkom oświatowym, jako drugie środowisko (poza rodziną) uczą i kształtują młode pokolenie do życia społecznego.

Aby skutecznie realizować programy przeciwdziałania agresji nauczyciele i rodzice muszą posiadać umiejętność rozumienia sygnałów, po których można rozpoznać ofiarę znęcania się oraz agresora. Znając tę umiejętność rozróżniania ofiar i agresorów nauczyciel może podjąć właściwe przeciwdziałania przemocy. W celu zapobiegania i zwalczania agresji wśród dzieci i młodzieży należy dokładnie poznać jej przyczyny i mechanizmy powstawania, stworzyć wspólny front działania obejmujący rodziców, nauczycieli, uczniów i lokalne środowisko.

Wzrost przestępczości nieletnich nie tylko w Polsce, ale i na świecie wymusza wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych działania o charakterze profilaktycznym. Młodzież trzeba uczyć rozpoznawania niebezpiecznych sytuacji życia codziennego oraz

przyswajania właściwych zasad zachowania bez względu na to, kto jest lub może być sprawcą przemocy. Młode pokolenie powinno wiedzieć, kto może pomóc w rozwiązaniu problemów, w kim można znaleźć oparcie. Skuteczniej też na tym polu powinna działać policja i środowiska lokalne.

Im więcej pomożemy dzieciom i młodzieży w zakresie zapobiegania i kontrolowania agresji, tym społeczeństwo nasze będzie zdrowsze psychicznie, wrażliwsze na potrzeby drugiego człowieka, będzie więcej uśmiechów na co dzień, a przez to znacznie łatwiej poradzimy sobie z problemami dnia codziennego. Podsumowując, można stwierdzić, iż rodzina, Kościół, różne organizacje życia społecznego mają zatem wiele do zrobienia w pracy z młodzieżą. Skutki agresywnego zachowania i przemocy są tragiczne nie tylko dla młodzieży, ale i dla całego społeczeństwa. Trzeba również pamiętać, iż nasza przyszłość będzie zależała od współczesnego młodego pokolenia. Jak je wychowamy, tak będzie wyglądała nasza przyszłość.

BIBLIOGRAFIA:

1. A. Frączek, Agresja wśród dzieci i młodzieży jako zjawisko społeczne”
2. Bandura A. „Agresja w okresie dorastania” W-wa 1991r. WSiP
3. B. Urban Przemoc wśród młodzieży "Wychowawca", Nr 5/98
4. Czarnecki M.M., „Medioci”, W –wa 2003 r.
5. Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1997
6. Hamer H. „Tolerancja, wiedza i życie” 1991/8 s. 51 – 57
7. I. Pufal – Struzik „Agresja i przemoc w szkole”Kielce 2007 r.
8. J. Pyżalski „Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży”, Sopot 2011r.
9. K. Duraj – Nowakowska, U. Gruca – Miąsik, „Rodzina, diagnoza, profilaktyka i wsparcie”, Rzeszów 2009 r.
10. Libiszowska – Żółtkowska M., Ostrowska K. „Agresja w szkole” W-wa 2008 r.
11. Marshall B. Rosenberg „ Porozumienie bez przemocy” W-wa 2003 r.
12. M.M. Czarnecki , „Medioci”, W –wa 2003 r.
13. M. Ziemska „Rodzina współczesna”, W – wa 2001 r.
14. Rylke H. „Pokolenie zmian” Warszawa 1999 r. WSiP
15. Vera F. Birkenbihl „Gniew, złość, agresja”, W-wa 2004r.
16. .Z. Tyszka „Rodzina w czasach szybkich przemian”, Poznań 2002r.
17. Z. Zaborowski „Rodzina jako grupa społeczno – wychowawcza”, W-wa 1980r.

Opisowo:

Mouiko gal